

Arnhem, vrijdag 19 september 2014

‘War and children as collateral damage?’

Professor Jaap Doek

Emeritus hoogleraar familie- en jeugdrecht VU-Amsterdam

(Basistekst die kan afwijken van de uitgesproken tekst.)

Intro, een herinnering:

Zomer ‘44 of voorjaar ‘45, in elk geval mooie dag. Blauwe lucht; in de tuin van mijn ouders keek ik naar boven, waarschijnlijk vader zei dat te doen. Vliegtuigen vlogen over hoog in de lucht richting Duitsland.

Naar ik nu weet bijdragen aan het einde van WO II door Duitse fabrieken, spoorlijnen en steden te bombarderen. Kortom op weg naar bevrijding. Maar ik had geen idee hoe kinderen in Duitsland naar de lucht keken in die tijd.

70 jaar later:

Kinderen in Gaza, Syrië en Afghanistan kijken ook naar de vaak blauwe hemel en als ze vliegtuigen of drones zien weten ze dat ze moeten rennen naar schuilplaatsen en hopen dat ze er op tijd aankomen. De blauwe hemel boven hun dorpen en steden is een hel van waaruit zij worden beschoten, hun huizen, hun scholen en hun speelplaatsen worden verwoest. U hebt ongetwijfeld de beelden gezien van kinderen die op de ruïnes van hun huizen en wijken op zoek zijn naar overblijfsel, dierbare spullen, en eten.

Tijdens het conflict in Gaza zijn 495 kinderen gedood door Israëlische beschietingen vanuit de lucht en vanaf de grond; 17 van hen kwamen om als gevolg van Israëlische beschietingen van drie scholen waarin honderden mensen zich schuil hielden. Tijdens het conflict werden 244 scholen ernstig beschadigd of verwoest.

In Syrië worden elke maand 5.000 mensen gedood en velen van hen zijn kinderen. Yasmine 12 yrs:

“ I watched my father leave and watched as my father was shot outside our home...I started to cry, I was sad. We were living a normal life, we had enough food... Now we depend on others. Everything changed for me that night.

Meer dan 1,5 miljoen Syrische kinderen zijn gevlucht uit hun huizen en bivakkeren in lege, verlaten gebouwen in kelders en in tentenkampen zonder de voorzieningen die wij alledaags vinden zoals water en elektriciteit om van regelmatig voedsel maar te zwijgen. Uit gesprekken met kinderen blijkt dat 75 % een ouder of ander geliefd persoon heeft verloren. In Syrië zijn 2.000 scholen verwoest en vele anderen niet meer bruikbaar omdat ze door rebellengroepen worden gebruikt. Drie miljoen Syrische kinderen kunnen niet meer naar hun school. Noura 10 jaar:

“ After some time the shelling of the school started. I stopped going to school. IT wasn't safe. I feel sad that my school was burned. I love going to school. We used to write and play. I want to remember something happy; it is playing with my friends on the swings. We laughed. I miss them”

De conflicten in Gaza, Syrië en Oekraïne krijgen veel aandacht in de media. Ondertussen zijn kinderen op veel ander plekken in de wereld het slachtoffer van oorlog, bijv. in de Centraal Afrikaanse Republiek. Twee miljoen kinderen zijn daar het slachtoffer van oorlogsgeweld. Velen van hen zijn op de vlucht voor het geweld en hebben hun vertrouwde leefomgeving, hun huis en voedsel en water verloren en lopen een groot risico om slachtoffer te worden van seksueel geweld. Een 12 jaar oud meisje:

“ A bullet hit my house while I was in bed. A soldier broke into the house and raped me”.

40 % van de kinderen hebben hun vader verloren en 11% beide ouders. In 2013 was de infectie van kinderen met malaria 2 x zo hoog als in 2012. Ook vaccinaties tegen besmettelijke ziekten zijn scherp gedaald.

Zoals de directeur van War Child zei: Children in War Child centra in Bangui (hoofdstad CAR) laten ons sommige van de ergste verhalen zien die we hebben gezien in een conflict gebied”.

Kinderen die het slachtoffer zijn van oorlog verliezen niet alleen de toepassing van de hun fundamentele rechten zoals die worden erkend in het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het kind, zoals het recht op een harmonieuze ontwikkeling, recht op onderwijs, gezondheidszorg en een passende levensstandaard, maar vaak ook hun onschuld. Of ze zoeken een oplossing voor de schuldvraag.

Eind vorig jaar was ik met een aantal collega's in de bezette Palestijnse gebieden waar we probeerden een beeld te krijgen van de bejegening van Palestijnse kinderen door de Israëlische militaire autoriteiten. Een van de dingen die daar zorgen baren is dat Israëlische militaire vaak in de nachtelijke uren met groot vertoon van macht een huis binnen dringen om daar een 14- of 15-jarige jongen weg te halen omdat hij stenen zou hebben gegooid in de richting van Israëlisch of Israëlische voertuigen of huizen. We hadden een gesprek met een leerkracht en een psycholoog die het verhaal vertelden van een meisje. Dit meisje had van dit gebeuren bij haar thuis, van de inval in het huis van haar ouders, een tekening gemaakt. Een tekening met militairen, de kinderen en de andere leden van het gezin. De leerkracht zei tegen het meisje: “je vader staat niet op de tekening”. Het meisje zei: “mijn vader was er niet”. De leerkracht wist dat die vader er wel degelijk bij geweest was. Maar als kind, opgroeiend met het vaste geloof dat je vader je gaat beschermen in alle omstandigheden, was kennelijk de oplossing voor de schuldvraag om een tekening te maken waarop de vader niet voorkwam, waardoor die ook niet als schuldig zou kunnen worden aangemerkt..

Kinderen zijn niet alleen slachtoffers omdat hun huizen en scholen zijn verwoest en een of beide ouders zijn gedood maar ook omdat ze actief betrokken kunnen worden bij het gewapende conflict.

Ze worden gerekruteerd door het leger van het land of door gewapende groepen. Dat gebeurt "vrijwillig" (volgens mededelingen van autoriteiten of leiders van gewapende groepen, maar kinderen hebben vaak geen andere keuze omdat deelname aan de strijd ze voorziet van onderdak, eten en vooral belangrijk een wapen) of gedwongen, bijvoorbeeld omdat ze worden ontvoerd uit hun dorp of wijk. Om een terugkeer onmogelijk te maken worden de kinderen soms gedwongen een familielid of een buurtgenoot te doden.

Volgens schattingen zijn in de Centraal Afrikaanse Republiek 4.000 kinderen gerekruteerd door gewapende groepen. Het gaat niet alleen om jongens die als soldaat optreden maar ook om meisjes die worden gebruikt als spion, lastdrager, voor huishoudelijk werk en voor het verlenen van seksuele diensten aan soldaten.

Kinderen worden via rekrutering (het nationale leger of daaraan gelieerde groepen en gewapende rebelligroepen) of op een andere wijze betrokken bij gewapende conflicten in tenminste 20 landen (de meeste daarvan in Afrika). Schattingen (betrouwbare cijfers zijn er niet) van het totaal: 250.000 – 300.000.

Naast het feit dat deze betrokkenheid ernstige schendingen van de rechten van deze kinderen oplevert hoeft het geen betoog dat ze hun onschuld verliezen. Ze plegen al dan niet gedwongen ernstige misdrijven tegen de burgerbevolking van het gebied waarin zij opereren. Hoe schuldig zijn ze gelet op het feit dat ze veelal gedwongen worden mee te doen?

Internationaal is het uitgangspunt dat kindsoldaten in de eerste plaats slachtoffers zijn van ernstige schendingen van mensenrechten en dat overheden het als een zaak van prioriteit moeten beschouwen om strafvervolging in te stellen tegen degenen die de kinderen hebben gerekruteerd en gebruikt. Kinderen zullen niet moeten worden vervolgd voor het enkele feit dat zij zich aangesloten hebben bij een leger of een gewapende groep. Maar in de uitzonderlijke gevallen dat een kindsoldaat duidelijk volle controle had over zijn handelingen toen hij misdrijven beging is het uitsluiten van strafrechtelijke aansprakelijkheid een ontkenning van het recht van de slachtoffers dat recht wordt gedaan aan hun leed en kan het ook niet in het belang van het kind zelf zijn.

Uit deze korte beschrijving van het leed dat een oorlog of gewapend conflict kinderen kan aandoen, die ook leidt tot een aantasting van hun onschuld, moge duidelijk zijn dat de term "collateral damage" of bijkomstige of ondergeschikte schade die regelmatig wordt gebruikt als een verklaring voor een moeilijk te vermijden kwaad van een oorlog of gewapend conflict, volstrekt misplaatst en schandelijk is vanuit het perspectief van kinderen als dragers van mensenrechten.

Na dit alles is de voor de hand liggende vraag: "Wat doen we eigenlijk om deze "collateral damage" te voorkomen of te stoppen?"

Internationale verplichtingen.

Bijna 170 landen hebben zich verplicht om het Optionele protocol inzake de betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten dat hoort bij het Internationale Verdrag inzake de

rechten van het kind uit te voeren. Dat betekent dat zij zich houden aan de volgende verplichtingen:

- geen dienstplicht voor kinderen jonger dan 18 jaar;
- vrijwillige dienstneming in het leger alleen voor kinderen van tenminste 16 jaar;
- geen actieve deelname van kinderen aan gewapende conflicten, ook niet als kinderen vrijwillig in dienst van het leger zijn;
- maatregelen nemen om te voorkomen dat kinderen worden gerekruteerd en gebruikt door gewapende groepen;
- er voor te zorgen dat personen die zich niet aan deze regels houden worden gestraft.

De kwestie van rekruteren en gebruiken van kinderen staat hoog op de internationale politieke agenda. De Secretaris Generaal van de Verenigde Naties heeft een speciale vertegenwoordiger benoemd die tot taak heeft schendingen van deze regels te signaleren en te laten aanpakken. Zij rapporteert via de Secretaris Generaal aan de veiligheidsraad. Die bespreekt de rapportage en oefent grote druk uit op regeringen van landen waarin nog steeds kinderen worden gebruikt in gewapende conflicten om maatregelen te nemen om daaraan een einde te maken. De Secretaris Generaal heeft ook een lijst met landen die de grootste boosdoeners zijn, de zogenaamde “shaming list”. Landen doen hun best om niet of niet meer op die lijst te staan door de maatregelen te nemen die de Veiligheidsraad van hen verlangt.

Hoe staat het met de naleving van die verplichtingen?

In 2001 waren er ongeveer 70 landen met de regel dat kinderen niet voor het leger mogen worden gerekruteerd (niet als verplichting en ook niet vrijwillig). Die regel geldt nu in bijna 100 landen.

De strafrechtelijke vervolging en veroordeling van personen die toch kinderen rekruteren voor of gebruiken in gewapende conflicten laat ernstig te wensen over. Die vervolging moet in de eerste plaats gebeuren in het land waar dit speelt. Maar in de DR Congo liggen 200 zaken te wachten op vervolging; in een derde van die zaken gaat het om kinderen onder de 15 jaar.

Er zijn ook speciale internationale tribunalen bijv., voor Sierra Leone en het internationale strafhof in Den Haag. Maar het aantal veroordelingen van personen die zich vaak op uitgebreide schaal hebben schuldig gemaakt aan het rekruteren en gebruiken van kinderen is zeer klein (ongeveer 5). Kortom er is sprake van straffeloosheid op grote schaal die tot gevolg heeft dat de schendingen van deze internationale regels gewoon doorgaan.

Sinds het begin van deze eeuw zijn ook vele acties ondernomen voor de demobilisatie van kindsoldaten en hun hereniging met de familie en re-integratie in de samenleving. Bijvoorbeeld in Sierra Leone werden 6.800 kindsoldaten met hun families herenigd met tegelijkertijd toegang tot onderwijs en ondersteuning voor het gezin en de gemeenschap die bijdroegen aan een succesvolle re-integratie. In Zuid Soedan werden 3.500 kindsoldaten gedemobiliseerd en gere-integreerd. Er is veel aandacht en inzet van o.a. UNICEF en internationale organisaties zoals Save the Children voor deze mobilisatie en re-integratie. Maar een klacht die men hoort is dat aandacht voor de andere kinderen die het slachtoffer zijn van de oorlog duidelijk minder is. Er zijn voor hen geen goed georganiseerde programma's om hen te helpen de negatieve gevolgen van de oorlog te boven te komen en het gewone leven weer te hervatten. Dit kan worden beschouwd als een teleurstellende naleving van artikel 39 van het Internationale Verdrag van de Rechten van het Kind dat verlangt dat staten die partij zijn bij dit verdrag (194!) alle passende maatregelen nemen om het lichamelijk en geestelijk herstel

en de herintegratie in de samenleving te bevorderen van elk kind dat slachtoffer is geworden van o.a. gewapende conflicten. Dit moet plaats vinden in een omgeving die bevorderlijk is voor de gezondheid, het zelfrespect en de waardigheid van het kind.

Wel is er sprake van inspanningen op de acute gevolgen van de oorlog voor kinderen zo goed mogelijk aan te pakken, kortom korte termijn noodhulp. UNICEF en ook particuliere organisaties zoals World Vision and Save the Children zijn actief in Syrië en in de vluchtelingenkampen. Ze zorgen waar dat mogelijk is voor voedsel, gezondheidszorg water en sanitaire voorzieningen. Save the Children werkt aan het opzetten van kindvriendelijke ruimtes (“Child Friendly Spaces”). In die ruimtes worden ze geholpen met omgaan met de onzekerheid waarin ze leven, waar ze kunnen leren en spelen. Zo werd in Syrië aan meer dan 14.000 kinderen toegang gegeven tot veilig onderwijs van goede kwaliteit en in een vluchtelingenkamp in Jordanië werden 29 kind-vriendelijke ruimtes gemaakt voor 1.500 kinderen van 5 – 11 jaar en in Libanon kon de organisatie 47.000 kinderen bereiken. Er zijn uiteraard veel meer voorbeelden van activiteiten bedoeld om noodhulp aan kinderen in oorlogsgebieden geven onder vaak zeer moeilijke en ook gevaarlijke omstandigheden.

Conclusie:

Veel kinderen in oorlogsgebieden zullen, als ze niet zijn gedood, jaren lang de lichamelijke en geestelijke gevolgen ervaren. Onderzoek leert dat veel kinderen blijvend en soms ernstig lichamelijk gehandicapt zijn als gevolg van oorlog en dat de traumatische oorlogservaringen voor hen en voor andere kind-slachtoffers grote problemen zullen opleveren voor hun geestelijke ontwikkeling. Zoals een kind in Syrië opmerkte:

“ I don't think there is a single child untouched by this war. Everyone has seen death, everyone has lost someone. I know no one who has not suffered as we have. It is on such a scale”.

Als deze oorlog in Syrië en andere oorlogen voorbij zijn rijst de vraag hoe de kinderen die vaak op gruwelijke wijze het slachtoffer daarvan waren hun leven weer zullen hervatten. Men kan stellen dat kinderen hun onschuld hebben verloren door het toedoen van volwassenen. De oorlog is per slot ”a man made disaster” en de schuld van mensen die daartoe hebben besloten moet vereffend worden. In elk geval moet de kinderen duidelijk gemaakt worden dat de oorlog niet hun schuld is en dat de grote schade die hen is aangedaan door grote mensen moet worden hersteld. Dit moet in de eerste plaats in het land zelf worden gedaan door de verantwoordelijke overheid maar vereist ook grote internationale solidariteit dat niet bij mooie woorden moet blijven maar moet leiden tot grote investering in onder andere huisvesting, onderwijs en gezondheidszorg. Of anders gezegd de internationale gemeenschap, vorm gegeven in de Verenigde Naties, moet met regelmaat en voor zover nodig op hinderlijke wijze worden herinnerd aan de bekende slogan: “Put your Money where your Mouth is”. Tegelijkertijd moeten alle landen in de wereld de rechten van kinderen respecteren, verwezenlijken en beschermen. 194 landen hebben zich daartoe verplicht. Als dat gebeurt kan worden voorkomen dat kinderen het slachtoffer worden van oorlogsgeweld om dat ze recht hebben op bescherming.

In 2002 hield de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een bijzondere vergadering gewijd aan de rechten van het kind. Dit leidde tot verklaring en een actieplan waarin vele maatregelen worden aanbevolen om A World fit for children tot stand te brengen. Mijn opvatting: “A world fit for children is a world without war”.